

Zimányi Árpád

A politikai-közéleti nyelv érzelmi színezete

Az 1990 utáni időszakban egyre gyakrabban tették szóvá a különböző fórumokon, a sajtóban, hogy közéleti-politikai nyelvünket mind több agresszív elem terheli. A verbális szint persze csupán tükrözője és egyik összetevője az emberi és társadalmi viszonyokban megnyilvánuló indulatoknak. Látszólagos ellentmondás: ha agresszióról beszélünk, akkor éppen a demokrácia idején vagyunk tanúi mindennek, nem pedig a diktatúrában, ahol az elfojtás érvényesült ezen a területen is, pontosabban ezen a területen a leginkább. A vélemények, nézetek, érzelmek felszabadulásával magának utat törő agressziót nem szűkíthetjük le pusztán a durvaságokra, legkevésbé a nyelvi durvaságokra. Ez alkalommal nem is tekintem célnak ennek a nagyon is nyilvánvaló területnek a tárgyalását, hiszen mindenki tapasztalhatta a szó- és kifejezőkészletben megnyilvánuló bárdolatlanságot választási kampányok idején, nagyobb politikai vitákban, de számos más helyzetben is.

Érdemes kiindulnunk abból, hogy mit is jelent az *agresszív* melléknév. Az Idegen szavak és kifejezések kéziszótára az alábbi jelentéseit tünteti fel: **1.** Támadó, hódító. **2.** Erőszakos, rámenős, kihívó. **3.** Sértő. **4.** Romboló. Tehát fokozatai, nyílt és burkolt megjelenési formái egyaránt vannak: bántó célzások, rosszindulatú megjegyzések, sértés, megszegyenyítés, szidalmak egyaránt beletartoznak fogalmi körébe. A nyelvi agresszió célja a másik személy arculatának megtámadása vagy a saját arculat védelmezése, akár a másik személy arculatának rombolása árán is (Huszár–Batár 2006). A politikára pedig különösen érvényes az utóbbi, a rejtett változata. Vizsgálatomban olyan részterületet választottam, amelyben joggal feltételezhetjük a mértéktartó stílust. Az országgyűlési munkából az interpellációk és az azonnali kérdések műfaját emelem ki. Merhetjük sajátos parlamenti műfajnak nevezni mindkettőt, mert az alábbi szövegelemzésekből is megállapíthatók azok a tipikus jegyek, amelyek feljogosítanak erre a megállapításra. Az interpellációk és az azonnali kérdések határozottan elkülönülnek a törvényalkotó munkától: a heti munkarendben állandó időpontjuk van, szigorúan meghatározott időtartammal (mind

az egyes felszólalásokat – kérdéseket és válaszokat –, mind pedig az időkeret egészét tekintve).

Következzenek először a 2007. október elején elhangzott parlamenti interpellációk és azonnali kérdések címei:

Eufória helyett EU-fóbia
A hazug tigrist is utoléri, mint a szanta pumát
A demokrácia határvidékein
Szolgálunk vagy vétünk?
Elefántra csúzlival, avagy fenyegetéssel a feketegazdaság ellen?
Nyírségi tündérmese
Hiszti vagy megállapodás?
Hiszti vagy megállapodás; ez itt a kérdés?
Tiszta vizet a lyukas pohárba
A törvény nem akadály, avagy a gátlástalanságnak nincs határa
Ki a felelős a törvényhamisításért?
Meddig tarthat még a struccpolitika?
Meddig lesz kerékbe törve a Magyar Fogyatékosügyi Program?
Látszategyeztetés után határozott döntés
Most már bizonyíték kell, nem ígéret
Álprogram az elbocsátott közszolgálati dolgozóknak
Miniszteri sikerjelentés a süllyedő hajóról
Virágzik a szarkaprojekt
Jól hallottam?
Ál orvosok áltevékenysége
Most már igazán káosz van?

Ha ezeket a címeket anélkül olvassuk, hogy tisztában lennénk a megjelenés helyével, jogosan gondolhatunk valamilyen bulvárlapra mint forrásra. Amint azt a nyelvi eszközök egyértelműsítik, nem pusztán témamegjelölő, leíró jellegű, közömbös, semleges stílushatású címekről van szó, holott az országgyűlési munka kapcsán ezt feltételeznénk. Minden egyes nyelvi szinten végigvonul az a sajátos stílus, amellyel a megfogalmazónak határozott és tendenciózus célja van: hangulatkeltés, a másik fél megbélyegzése, lejáratása, rossz fényben való feltüntetése, végül is folyamatos megsértése.

Negatív jelentéstartalmú szavak: *hazug, vét, fenyegetés, tündérmese, hiszti, gátlástalanság, törvényhamisítás, struccpolitika, látszategyeztetés,*

álprogram, szarkaprojekt, ál orvos, áltevékenység, káosz. Köztük neologizmussal is találkozunk: szarkaprojekt.

Negatív jelentéstartalmú kifejezések, metaforák: *lyukas pohár, kerékbe tör, süllyedő hajó,*

Szólásferdítés, parafrázis: *elefántra csúzlival; Szolgálunk vagy vétünk? Hiszti vagy megállapodás; ez itt a kérdés? A hazug tigrist is utoléri, mint a sánta pumát. Tiszta vizet a lyukas pohárba.*

Szójáték: *Eufória helyett E-fóbia. Ál orvosok áltevékenysége.*

Ellentét: *Látszategyezés után határozott döntés. Most már bizonyíték kell, nem ígéret. Miniszteri sikerjelentés a süllyedő hajóról.*

A címek egyharmada nyílt vagy zárt kérdés formájában mozgósítja az érzelmeket, különösen az utóbbi kettő: *Jól hallottam? Most már igazán káosz van?*

A címek után valljanak maguk a szövegrészletek. Levezethető belőlük, hogy milyen rituálé szerint folyik a politikai csatározás. A parlamenti kérdések és interpellációk, valamint a rájuk adott válaszok nem szorítkoznak a tényyszerűsége, nem maradnak meg a semleges hangvételnél, hanem sokszor az érzelmekre kívánnak hatni. Folyamatosan tetten érhető bennük a befolyásolás szándéka. De a befolyásolás ezúttal nem a címzettre irányul, hanem a harmadik félre, mégpedig a vita hallgatóira, a nagyközönségre. Végső soron az ő befolyásolásukat, tehát a manipulációt szolgálják azok az elemek, amelyekre a címek kapcsán az imént utaltunk. Ez a beszédaktus egyébként annyira nyilvánvaló a képviselők számára, hogy rendszeresen hivatkoznak is a választópolgárok előtti nyilvánosságra. Az interpellációk és az azonnali kérdések ugyanis mindig részei a közszolgálati televízió élő adásának, míg az utána következő ülést már nem sugározzák. Ért kívánják minél jobban kihasználni politikai céljaik megvalósítása érdekében, a nyelvi és a nyelven kívüli eszközök felhasználásával. Érdekesen alakul a szövegek szerkezete: általában három részből áll, amelyek a következő sajátosságok szerint különülnek el egymástól:

Bevezetés	Tárgyalás	Befejezés
Szubjektív	Objektív	Szubjektív
Érzelem	Értelem	Érzelem
Metafora	Kifejtése, értelmezése	Lezárása
Szellemesség	Tényszerűség	Szellemesség

Az érzelmi motívum és a szellemesség (vagy legalábbis az annak szánt fordulat, illetőleg motívum) pragmatikai szempontból nagyon sokszor

besorolható a tágabb értelemben vett agresszió körébe. Nyelvileg ugyan nem durva, viszont a szemben álló félhez – itt szándékosan nem nevezzük társnak, partnernek – a következők szerint kíván viszonyulni: a) jó akaratát, képességeit, tisztességét kétségbe vonni, b) rossz színben feltüntetni, c) lekicsinyelni, d) megbántani, e) megsérteni, f) lejáratni. Ezzel szemben saját magát előtérbe helyezi, tájékozottabbnak, hitelesebbnek, megnyerőbbnek kíván feltűnni.

Hogyan érvényesül mindez a szövegekben? (Félkövérrrel az elemzés szempontjából releváns részeket emeljük ki.)

1. szövegrészlet

[Válasz] *Nőként azt várom, hogy a biztosítási rendszer átalakításával nem kerülhet egyetlen nő sem olyan intézménybe, ahol nincs meg a kellő esetszám, a kellő tapasztalat. **Mindig minőségről beszélünk, nagy szavakkal – ez a minőség; az a minőség, hogy egy műtét után az ember meggyógyul, vagy pedig visszatér a daganat, és nem gyógyul meg. Ennyire egyszerű a minőség.** Erről szól a biztosítási rendszer átalakítása. Működőképes rendszert szervezünk, jobbat a mostanítól. Kérem képviselő urat, hogy **próbálja megérteni a rendszert.****

Érdekesen alakul az interpellációra adott válasz idézett részében a határozott alany: az első mondat *várom* igealakja magát a beszélőt helyezi előtérbe, de a kiemelt második és harmadik mondatban ugyanő már háttérbe vonul. Pragmatikailag a *beszélünk* grammatikai többes szám első személye mindenképpen általános alany értékében áll, de úgy, hogy saját magát nem érti bele, valójában többes szám második személyre utal: *önök beszélnek*. Kulcsfogalom – lekicsinyelő célzattal – a *nagy szavakkal* jelzős szerkezet, mert a mondat jelentése: *önök beszélnek nagy szavakkal* [mi viszont cselekszünk, és javulást érünk el]. Az „*Ennyire egyszerű a minőség.*” a beszélő szándéka szerint: „*Én ezt tudom, és kinyilatkoztatom, önök viszont ezt nem tudják, és nem is csinálták meg.*” Az utolsó előtti mondat többes szám első személyű *szervezünk* igealakja már nem általános, hanem határozott alanyt jelöl. Ennek a mondatnak is van pragmatikai jelentése: *a rendszer eddig működésképtelen volt*, vagy árnyaltabban: *nem volt működőképes*. Ugyancsak diminutív célzatú az utolsó mondat kiemelt szerkezete: semleges megfogalmazásban (*kérem*) *értse meg*; ellenben a

* A parlamenti szövegeket a Magyar Rádió honlapjáról (www.radio.hu) töltöttem le. (Z. Á.)

próbálja megérteni háttérmondata: *de nem biztos, hogy meg tudja vagy meg akarja érteni.*

2. szövegrészlet

[Válasz] *Első helyen mindenképpen a legnagyobb kockázatot a **korruptió, a gazemberség, a csalás** jelenti.* [Morgás, az elnök csenget, és csendre int.] *Azt gondolom, hogy az a 8 ezer milliárd Ft, amit az Európai Unió ad Magyarországnak, rengeteg **gazember és csaló** számára lehet vonzó. Ezért [Az elnök csenget.] ezeket a forrásokat meg kell védenünk. Függetlenül attól, hogy ki honnan jön, **aki gazember, az gazember, aki lopni akar, az lopni akar.***

*A **sánta kutyát utol kell érniünk, sarokba kell szorítanunk, és börtönbe kell csuknunk.** Ne engedjük ezeket a forrásokat **ellopni!** Azt gondolom, hogy ebben egyetértés van, úgy hallom az önök hozzászólásaiból. [Közbekiabálások. Az elnök csenget.] Magyarországon ma a bennünk élő **cinizmus** küzd a reménnyel. Küzd azzal, hogy mindennapi rossz tapasztalataink, múltunk ellenére egyszer képesek leszünk-e felülemelkedni önmagunkon, és jobban csinálni dolgokat. És aki ezt a hitet akarja elvenni, az is veszélyezteti ezen források sikerét.*

*Az önök vezetője másfél héttel ezelőtt azt mondta, hogy az uniós források nagy részét **ellopják.** Azóta ebből már elindult visszafelé, sőt ön is, képviselőasszony, már pontosította ezt a kijelentését, talán csak kisebb részről van szó. Én azt gondolom, hogy az is sok lesz, az is sok lenne. Néhány nap múlva az önöktől közismerten távol álló és független [X] tévé elkezd közölni egy hírt, ahol a narrációban elhangzik, hogy uniós pénzek lefölözéséről van szó, miközben néhány nap után kiderül, hogy egyáltalán nem is uniós pályázatokról volt szó, és az a bizonyos pályázat, amiről önök beszélnek, az 2003-ban történt, nem uniós forrásból.*

*Mindenfajta **lopás gyűlöletes.** De... mindenfajta **lopás gyűlöletes.** De az, hogy önök megpróbálják az uniós pénzeket szándékosan összefüggésbe hozni egy **gazemberséggel**, egy látható **gazemberséggel**, az azt jelenti, hogy **önök előre el akarják venni az ország hitét** az uniós pénzekkel kapcsolatban. [Közbekiabálások, az elnök csenget.]*

[Emelt hangon] *Az a kérésem, hogy azt vegyék észre, hogy az uniós források [Az elnök csenget.] sikeres befektetése, az nem a kormány sikere, hanem az ország sikere. [Közbekiabálások.] Ezért osztozzanak abban a felelősségben, hogy a tényeken alapuló kritikát mondjanak, és hogyha **disznóságot** látnak, akkor szóljanak, hogy **disznóság** van, de ne keverjék*

össze az uniós pénzek elkötését egy egész más típusú **gazemberséggel**. [Közbekiabálások, az elnök megrázza a csengőt, és felemelt hangon csendre int.]

A szövegrészlet egyik motívumának megértéséhez tudnunk kell, hogy az interpelláció címe: *A hazug tigrist is utoléri, mint a szanta pumát*. A hangulatkeltés tehát már az interpelláló képviselőtől elindult, és a válaszban folytatódott: nyugodt hangú közlés helyett érzelmileg erősen motivált szavak színesítik az iménti idézetet, más befolyásoló elemekkel együtt. Ennek tulajdoníthatók a különféle hangos megnyilvánulások is, amelyek miatt a levezető elnöknek többször kellett a figyelmeztetés eszközével élnie. Ezek után következnek az idézet részletes elemzése.

Mai nyelvhasználatunkban semlegesnek, érzelemmentesnek tarthatjuk a *korruptió* főnevet, nem jelentéstartalma, hanem inkább idegen volta és megszokottsága miatt. Azonban a fogalom körülírásaként, jelentéstartalmának konkretizálásaként vagy inkább bővítéseként többször megismételt *gazemberség*, illetőleg *gazember* nem nevezhető politikailag korrekt formának, hanem megbélyegző, pejoratív szó, különösen parlamenti interpellációra adott válaszban és vezető politikus szájából. Ugyanakkor a nagyítás és a túlzás is szerepet kap (*rengeteg gazember és család*), majd megjelenik a *lopás* fogalma, ami a megbélyegzés újabb jegye. Az idézet második bekezdése a felszólalás lezárásaként visszautalás az interpelláló képviselő indító motívumára, az ismert közmondás – tartalmilag nem éppen ideillő és célravezető – parafrázisa. A *korruptió*, *gazemberség*, *csalás* és *lopás* után egy erkölcsi stigmát tartogat, a *cinizmust*. A *cinizmus* és a *remény* párhuzamba állítása a szövegelőzmény ismeretében némileg öncélú.

3. szövegrészlet

[Viszontválasz] *Meg kell mondanom, hogy csúcsokat dönget ezzel a válasszal, a három megadott kérdésből egyre sem válaszolt. Nem akarom megismételni a kérdéseket, mert ha elsőre nem értette meg, akkor másodsorra sem fogja megérteni. Én azt kérdeztem, hogy ennek a közpénznek az elköltése során a véleménynyilvánításnak a szabadságát hogyan kívánják biztosítani. Szerettem volna, ha válaszában megjelöli a legbefolyásosabb lapokat. Tisztelt Miniszter úr! Ismételnem kell, ha nem tetszik figyelni, akkor is majd a jegyzőkönyvből elolvassa Kádár azon mondását, hogy a sajtó többet ér, mint a puska. Köszönöm szépen, választát nem fogadom el.*

A kiemelt kifejezésekkel a viszontválasz megfogalmazója azt kívánja érzékeltetni, hogy a válaszadó nem volt képes megérteni a kérdéseit. A bizalmas hangulatú, szlenges *csúcsokat dönget* a felszólalás elején megadja az alaphangot. A következő mondat félreérthetetlen utalás arra, hogy a kérdések meg nem értése a válaszadó észbeli képességeivel függ össze. A túlzottan udvarias forma (*ha nem tetszik figyelni*) itt némileg gúnyos felhangot kap, különösen az előző mondatok fényében. Ugyancsak dehonesztáló megjegyzés a Kádár Jánosra való utalás. A szövegben folyamatosan váltakozik a nyugodt közlés az érzelmileg színezett, hangulatkeltő mondatokkal, tagmondatokkal.

4. szövegrészlet

[Kérdés] *A magyar rendőrség olyan szerepválarba került, amiből máig sem tudott szabadulni. A testület egész egyszerűen úgy viselkedik, mint az a rendőrlő, amelyet arra treníroznak, hogy a természetes ösztönei ellenére ész nélkül támadjon. Így viselkedtek egyébként azok a rendőrök is, akik a mérkőzés előtt a szurkolókra rontottak, és lovasrohamot vezényeltek összesen három ló részvételével. Az a kérdés vetődik fel, hogy a magyar rendőrség képes-e agresszió nélkül végezni feladatát. Egyáltalán képes-e a rendőrség nagyjából eldönteni hogy mi is a társadalmi feladata. Rendzavarást provokálni az utcákon, vagy a rendet fenntartani. Azt még az egészen kezdő rendőrök is el tudják dönteni, hogy... Akik nem tudják, azok alkalmatlanok feladatuk végzésére.*

Az interpelláció bevezetése némileg félrevezető. A *rendőrség szerepválarba került* lakonikus kijelentés után a második mondat *rendőrlő* hasonlata ugyanis udvariatlanul erősnek, sőt agresszív hangúnak tűnik, pedig itt konkrét értelemben áll: valóban a lovas rendőrökről van szó. Talán ezért is engedhette meg magának a beszélő ezt a hangot. Ám a következőkben ez a tényszerűségeen túllépő stílus folytatódik: *szurkolókra rontottak, lovasrohamot vezényeltek*. A rendőrséggel szembeni kétségeit teszi nyilvánvalóvá ugyanannak a mondatnak a megismétlésével: *... képes-e agresszió nélkül végezni feladatát. Egyáltalán képes-e ... nagyjából eldönteni...* Az *egyáltalán* partikula és a *nagyjából* határozószó miatt nem marad semleges hangú a kérdés, éppen ellenkezőleg: ezekkel a nyelvi eszközökkel prekonceptcionálja a választ. A testületet, különösen a vezetőket általánosságban megbélyegző főmondatban az *egészen* határozószó tölt be az iméntihez hasonló szerepet: *Azt még az egészen kezdő rendőrök is el tudják dönteni...*

5. szövegrészlet

[Kérdés] *Szeretném megkérdezni Önt, hogy miről szól a megállapodás. Egy héttel ezelőtt a miniszterelnök felszólította önöket, hogy állapodjanak meg, ne hisztizzenek. Hisztizni otthon kell. Önök ezek után hazamentek. Mi vártuk, hogy valamiféle írott anyagot kapunk a megállapodás írott tartalmáról. Mindaddig nem kapunk tájékoztatást, amíg nincs írott anyag. Elképesztőnek tartom a dolgot, mert az ország költségvetéséről van szó, a második legnagyobb pénzalapról, a szociális biztonság legnagyobb oszlopáról, a létkérdésszámba menő nagy rendszernek az átalakításáról van szó. Hogyan lesz az egészségbiztosítóból 22 kicsi indián, amiben részt vesznek a magyar biztosítók is?*

[Válasz] *Nincsen 22 kicsi indián, legföljebb 10 van a krimiben, de azoknak eléggé rossz vége lesz. Tehát nem indiánokról beszélünk, hanem a biztosítási rendszerről. Hetente 3-5 különböző kérdésre válaszolok a biztosítási rendszerről, ha minden igaz, ma is el fogunk jutni az ötig.*

[Viszontválasz] *Nem nagyon vizsgálódtam meg a vita idejét illetően. Hollandiának az önök által favorizált rendszer előkészítése több mint egy évtizedébe került. Lehet, hogy a tíz kicsi indián történet lesz ennek a vége, de lehet, hogy azt egyikünk sem akarja.*

Az ötödik szövegrészletünk három egységből áll: interpelláció, a rá adott válasz és a viszontválasz. A hármat együttesen tekintjük szöveg-egésznek a kommunikációs helyzetből fakadó szerepük, témaazonosságuk (a biztosítók), valamint az éppen kiemelt mikrotéma-azonosságuk miatt. Itt azt mutatjuk be, hogyan húzódik végig és alakul át a szellemes metaforának szánt *22/10 kicsi indián* motívuma a három egységen. A számokkal való játék mögött ugyanaz áll, mint az előző idézetekben: az egymással való vitatkozás, ellenkezés szándéka. Arra is érdemes felfigyelnünk, hogy a válasz harmadik mondatában a válaszoló kilép szerepéből, és némileg méltatlankodva kifogásolja a hasonló kérdések sorozatát, bár fegyelmesen tudomásul veszi.

Összegezés

A parlamenti interpellációk és az azonnali kérdések, valamint a rájuk adott válaszok szövegének vizsgálata arról tanúskodik, hogy a nyílt verbális agresszió nem jellemző erre a közéleti műfajra. Visszatérő szövegalkotási jegynek tarthatjuk azonban a kihívásnak, támadásnak, ellenkezésnek, szellemi párbajnak azokat a formáit, amelyek burkoltan, rejtett módon tartalmaznak ebben a közegben bántó nyelvi elemeket. Az agresszió

abban az értelemben valósul meg, ahogy a szemben álló felet a nyilvánosság előtt le akarja járítani. Érdekes eredménnyel jár, ha összevetjük ezeket a szövegeket Leech udvariassági elveivel (idézi Szili 2004. 34–5). A tapintat alapelve szerint minimalizáljuk a mások kárára vonatkozó kijelentéseket, maximalizáljuk a hasznára vonatkozókat. A nagylelkűség maximuma arra int, hogy minimalizáljuk a számunkra hasznos elemek kifejtését. A megerősítés elve mások lebecsülése ellen szól. A szerénység az öndicséret visszaszorítására figyelmeztet, és különösebben nem kell értelmeznünk sem az egyetértés, sem az együttérzés maximumát. Az udvariassági elveket a vizsgált szövegekben többé-kevésbé mindenütt megsértették. A politikai megnyilatkozásoktól természetszerűleg távol állnak az ilyen alapelvek, itt mégis hiányolhatjuk meglétüket, mert nem az elválasztó pártpolitikáról, hanem az egységre törekvő parlamenti munkáról volt szó.

Irodalom

- Huszár Ágnes – Batár Levente 2006. Hogyan fojtsuk bele partnerünkbe a szót? Párbeszéd-irányítási stratégiák a közszolgálati televízió egyik szombati műsorában. *Élet és Irodalom*. 26. szám
- Fülei-Szántó Endre 1994. *A verbális érintés*. Linguistica Series C. Relationes, 7. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest.
- Szili Katalin 2004. *Tetté vált szavak*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.